

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده اقتصاد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی

تأثیر واردات کالاها و خدمات واسطه‌ای بر رشد تولید و اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصاد

ایران

استاد راهنما

دکتر محمدقلی یوسفی

استاد مشاور

دکتر علی اصغر بانویی

نگارش

محسن برفویی

زمستان

تقدیر و تشکر

سپاس‌گزار خداوندم. سپاس‌گزار پیدا و پنهان لحظه‌هایم.

جا دارد از زحمات کسانی که در انجام این پایان‌نامه به اینجانب یاری رساندند تشکر و قدردانی به عمل آورم. از مادرم و پدرم که در تمام طول زندگی نشان‌دهنده لبخند بر لبانشان بزرگترین هدف و انگیزه من بوده است و تمامی موفقیت‌های خود را مدیون حضور و همراهی بی‌دریغشان می‌دانم و از همسرم که همواره حامی تصمیماتم بوده‌اند.

اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر یوسفی که در تمام دوره آغاز تا اتمام این پایان‌نامه پدران به شکوه‌های من صبوری گزیده و راهنمایی مرا بر عهده گرفتند. جناب آقای دکتر بانویی که زحمت مشاوره این پایان‌نامه را پذیرا شدند و جناب آقای دکتر حبیبیان که افتخار داوری این پایان‌نامه را بر من ارزانی داشتند.

در اینجا لازم می‌دانم به نشان قدردانی و محبت اسامی تمام این بزرگواران را متذکر شوم. سرکار خانم کفایتی، خانم شرکت، خانم ذاکری، آقای مختاری، آقای ظهوری، آقای مصطفی، آقای نخچین. همچنین از خانواده‌های کفایتی، مصطفی‌ء که در تمام مدت دوری از خانواده، نهایت محبت را به بنده داشته و مرا از آغوش پر مهرشان بی‌نصیب نگذاشتند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴	فهرست مطالب
۷	چکیده
۸	مقدمه
۹	فصل اول
۱۰	۱-۱. بیان مسئله
۱۳	۲-۱. ضرورت و اهمیت موضوع
۱۳	۳-۱. سوال تحقیق
۱۳	۴-۱. فرضیه‌های تحقیق
۱۳	۵-۱. اهداف تحقیق
۱۴	۶-۱. روش‌شناسی
۱۴	۷-۱. تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح
۱۵	۸-۱. مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق
۱۶	فصل دوم
۱۷	۱-۲. مقدمه
۱۷	۲-۲. مروری بر پژوهش‌های خارجی
۲۱	۳-۲. مروری بر پژوهش‌های داخلی
۳۲	۴-۲. جمع‌بندی
۳۴	فصل سوم
۳۵	۱-۳. مقدمه
۳۶	۲-۳. جایگاه واردات در نظام حسابداری کلان-بخشی و روش‌شناسی تفکیک واردات در جداول داده-ستانده
۴۶	۴-۳. مبانی نظری ضرایب اشتغال و فزاینده تولید
۴۶	۱-۴-۳. مبانی نظری محاسبه ضرایب اشتغال و فزاینده تولید بر مبنای جداول متعارف
۴۹	۲-۴-۳. مبانی نظری ضرایب اشتغال و ضرایب فزاینده تولید بر مبنای جداول داخلی (تفکیک واردات)
۵۱	۳-۴-۳. جمع‌بندی
۵۳	فصل چهارم:
۵۳	تجزیه و تحلیل نتایج

۵۴	۱-۴.مقدمه.....
۵۴	۲-۴.پایه‌های آماری.....
۵۵	۳-۴.نتایج حاصله و تحلیل‌های آن.....
۵۵	۱-۳-۴.ضرایب اشتغال و فزاینده تولید سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ قبل از تفکیک واردات.....
۵۶	۱-۳-۴.ضرایب فزاینده اشتغال سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ قبل از تفکیک واردات.....
۵۸	۲-۳-۴.ضرایب فزاینده تولید سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ قبل از تفکیک واردات.....
۶۰	۲-۳-۴.ضرایب اشتغال و فزاینده تولید بخشهای اقتصادی سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بعد از تفکیک واردات.....
۶۰	۱-۲-۳-۴.ضرایب اشتغال بخشهای اقتصادی سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بعد از تفکیک واردات.....
۶۲	۲-۳-۴.ضرایب فزاینده تولید بخشهای اقتصادی سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بعد از تفکیک واردات.....
۶۳	۳-۳-۴.مقایسه بخشهای اقتصادی از نظر توان اشتغال‌زایی ضرایب فزاینده تولید در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ قبل و بعد از تفکیک واردات.....
۶۷	۵-۴.جمع‌بندی.....
۶۹	فصل پنجم:.....
۷۰	۱-۵.جمع‌بندی.....
۷۱	۲-۵.نتیجه‌گیری.....
۷۴	۳-۵.پیشنهادات.....
۷۵	ضمیمه.....
۷۵	جدول ۱.ضرایب مستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی اقتصاد سال ۱۳۸۵.....
۷۶	جدول ۲.ضرایب مستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی اقتصاد سال ۱۳۹۰.....
۷۷	جدول ۳.ضرایب مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی قبل از تفکیک واردات اقتصاد سال ۱۳۸۵.....
۷۸	جدول ۴.ضرایب مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی اقتصاد قبل از تفکیک واردات سال ۱۳۹۰.....
۷۹	جدول ۵.ضرایب مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی اقتصاد بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۸۵.....
۸۰	جدول ۶.ضرایب مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی اقتصاد بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۹۰.....
۸۱	جدول ۷.مقایسه ضرایب اشتغال‌زایی بخشها قبل و بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۸۵.....
۸۲	جدول ۸.مقایسه ضرایب اشتغال‌زایی بخشها قبل و بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۹۰.....
۸۳	جدول ۹.اشتغال سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به تفکیک بخشهای اقتصادی.....
۸۴	جدول ۱۰.محاسبه ضرایب فزاینده تولید قبل از تفکیک واردات سال ۸۵.....
۸۵	جدول ۱۱.محاسبه ضرایب فزاینده تولید قبل از تفکیک واردات سال ۹۰.....
۸۶	جدول ۱۲.محاسبه ضرایب فزاینده تولید بعد از تفکیک واردات سال ۸۵.....
۸۷	جدول ۱۳.محاسبه ضرایب فزاینده تولید بعد از تفکیک واردات سال ۹۰.....

- جدول ۱۴. تفاضل ضرایب فزاینده تولید قبل و بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۸۵ ۸۹
- جدول ۱۵. تفاضل ضرایب فزاینده تولید قبل و بعد از تفکیک واردات سال ۱۳۹۰ ۹۱
- جدول ۱۶. تفکیک واردات واسطه‌های، سرمایه‌های و مصرفی (نهایی) بخشهای اقتصادی سال ۱۳۸۵ ۹۲
- جدول ۱۷. تفکیک واردات واسطه‌های، سرمایه‌های و مصرفی (نهایی) بخشهای اقتصادی سال ۱۳۹۰ ۹۳
- منابع فارسی ۹۵
- منابع لاتین ۹۷

چکیده

در این پایان‌نامه تلاش می‌کنیم به مطالعه تاثیر واردات واسطه‌ای بر رشد تولید و اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی ایران پردازیم. ما از جداول داده-ستانده سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ استفاده کرده‌ایم. جداول مذکور به ۳۹ بخش تجمیع شدند. برای محاسبه تاثیر واردات واسطه‌ای ابتدا واردات کل را به واردات واسطه-ای، سرمایه‌ای و مصرفی تفکیک کردیم. برای اجرای این امر راهکارهایی وجود دارد که بررسی اجمالی ادبیات داخلی موجود در شش دهه اخیر نشان می‌دهد پرداختن به این موضوع تنها به تلاش نهادهای رسمی آماری معطوف بوده و از سوی پژوهشگران اقدامی صورت نگرفته است. در حالیکه در میان پژوهش‌های محققان خارجی روش‌های تفکیک واردات به تفصیل بیان گردیده است. در همین راستا و به منظور برطرف ساختن خلا موجود در زمینه بررسی جایگاه واردات و روش‌های تفکیک واردات در جداول داده-ستانده و به منظور بهره‌گیری از جداول با مبادلات داخلی در زمینه‌های مختلف، پایان‌نامه پیش رو به تفکیک واردات بر حسب واردات واسطه‌ای، مصرفی، سرمایه‌ای در جدول داده-ستانده اصلاح شده‌ی تفصیلی سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مرکز پژوهش‌های مجلس می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد مقدار مطلق ضرایب اشتغال و ضرایب فزاینده تولید با واردات واسطه‌ای (بدون تفکیک واردات) در مقایسه با ضرایب اشتغال و فزاینده تولید بدون واردات واسطه‌ای (با تفکیک واردات) افزایش یافته است. با این حال در بالای لیست رتبه‌بندی ضرایب اشتغال و فزاینده تولید قبل و بعد از تفکیک واردات تغییرات زیادی وجود ندارد. اما ما تغییرات قابل توجهی را در رتبه‌های پایین‌تری مشاهده می‌کنیم. در کل نتیجه می‌گیریم که واردات واسطه‌ای نقش مهمی در رشد تولید و اشتغال در بخش‌های اقتصادی ایران بازی می‌کند.

کلمات کلیدی: ضرایب تولید، ضرایب اشتغال، جداول داده-ستانده، واردات واسطه‌ای.

جداول داده-ستانده در حقیقت شرح تفکیک شده حساب‌های ملی به مبادلات بین‌بخشی و ارتباطات بخش-ها با اجزای تقاضای نهایی و ارزش افزوده می‌باشد. این جداول از کاربردهای گوناگونی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری بخشی برخوردارند. که از آن جمله می‌توان به شناسایی بخش‌های اشتغال‌زا و رشدزا در زمینه تولید در سطح اقتصاد اشاره کرد. در همین راستا تلاش‌های صورت گرفته توسط پژوهشگران ظهور رویکردهای متعددی را در پی داشته است. عمده روش‌های ارائه شده بر محور محاسبه ضرایب اشتغال و ضرایب تولید استوار بوده است. به عبارت بهتر برای رتبه‌بندی بخش‌های اقتصادی از لحاظ اشتغال‌زایی و تولید به کار برده می‌شود. با این وجود مسائلی وجود دارد که درک آن مستلزم انجام تغییراتی در جداول داده-ستانده است. از جمله این مسائل ماهیت داخلی و یا خارجی مبادلات واسطه‌ای و اجزای تقاضای نهایی است که در جداول متعارف تمییز داده نمی‌شود. این نکته که ادغام مبادلات واسطه‌ای و نهایی با منشا خارجی در مبادلات داخلی می‌تواند منجر به برآورد بیش از حد ضرایب فزاینده تولید و اشتغال گردد که همین موضوع نقش واردات را به خوبی نشان می‌دهد. برای به دست آوردن ضرایب فزاینده تولید و ضرایب اشتغال‌زایی داخلی (با تفکیک واردات)، مستلزم تفکیک واردات در جداول داده-ستانده است که علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته در بین آثار پژوهشگران خارجی در این عرصه و یافتن روش‌های مشخص با فروض مدون، در داخل کشور آنگونه که شایسته است به این مساله توجهی نشده است. به گونه ای که در میان جداول داده-ستانده تدوین شده توسط نهادهای رسمی کشوری که به نوعی به مساله تفکیک واردات پرداخته‌اند، اثری از توضیح روش تفکیک واردات در جداول داده-ستانده و تاثیر حذف واردات از مبادلات واسطه‌ای و اجزای تقاضای نهایی در سنجش اهمیت بخش‌های اقتصادی از نظر اشتغال‌زایی و تولید موضوعاتی هستند که در این پایان‌نامه مورد توجه قرار می‌گیرند. برای این منظور مطالب پایان‌نامه پیش رو در ۵ بخش سازمان‌دهی گردیده است. در فصل نخست به شرح کلیات پرداخته می‌شود. فصل دوم مرور نظری و پیشینه تحقیق را در بر می‌گیرد. فصل سوم به شرح جایگاه واردات در نظام حسابداری ملی و بخشی، روش‌های موجود برای تفکیک واردات در قالب مطالعات صورت گرفته خارجی، شرح روش‌شناسی مورد استفاده در این پایان‌نامه برای محاسبه ضرایب اشتغال‌زایی و فزاینده تولید قبل و بعد از تفکیک واردات اختصاص می‌یابد. پایه‌های آماری و تجزیه و تحلیل نتایج در فصل چهارم گنجانده شده است و در نهایت فصل پنجم حاوی جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات خواهد بود.

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱. بیان مسئله

مهم‌ترین مشکلی که در حال حاضر و تا سال‌های آینده گریبان گیر ماست مسئله اشتغال است، علت عمده بروز مشکلات موجود در اقتصاد کشور به دلیل متکی بودن به درآمدهای نفتی و رشد ناپایدار اقتصادی است. دولت در سال‌های ۸۵ تا ۹۰ بیشترین درآمد نفتی را داشته است ولی اقتصاد ایران باتوجه به این درآمد و سرمایه‌گذاری‌های متفاوت در بخش‌های مختلف اقتصادی، فقط حدود ۷۰ هزار نفر شغل ایجاد کرده است که به‌طور متوسط سالیانه ۱۴ هزار نفر شغل در کل بخش‌های اقتصادی ایجاد شده است (مرکز آمار ایران). افزایش تولید و اشتغال همواره به‌عنوان مهم‌ترین هدف توسعه اقتصادی کشورها قلمداد شده است. مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تولید و اشتغال را می‌توان سرمایه‌گذاری، افزایش کارایی و بهره‌وری، صادرات و واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای برشمرد. اگرچه صادرات بازار بزرگ‌تری را در اختیار تولیدکنندگان داخلی قرار می‌دهد و رقابت در بازار جهانی بنگاه‌ها را وادار به ارتقای کارایی و بهره‌وری می‌نماید اما واردات تأثیر متفاوتی بر تولید و اشتغال داخلی خواهد داشت. افزایش واردات ممکن است منابع را از توسعه‌ی بخش‌های تولید به سمت واردات هدایت نموده و تأثیر منفی بر تولید و اشتغال بر جای بگذارد. هدف این تحقیق تأکید بر واردات واسطه‌ای و بررسی نقش آن‌ها در ایجاد اشتغال بخش‌های اقتصادی و تأثیر واردات واسطه‌ای در بعد اجتماعی می‌باشد که تاکنون نادیده گرفته شده است. به همین منظور سعی بر آن است تا تأثیر واردات واسطه‌ای بر تولید و اشتغال در اقتصاد ایران طی دوره‌ی زمانی سال‌های ۸۵ تا ۹۰ مورد بررسی قرار گیرد. بررسی اجمالی ادبیات در شش دهه اخیر نشان می‌دهد که تحلیل گران متناسب با تغییرات اقتصاد جهانی و به‌تبع آن تغییرات ساختاری بخش‌های اقتصادی در سطوح ملی و منطقه‌ای روش‌ها و معیارهای مختلفی را در سنجش اهمیت بخش‌های اقتصادی به‌منظور تخصیص منابع و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری بخشی در چارچوب توان اشتغال‌زایی پیشنهادهایی را مطرح نموده‌اند. سوال اساسی که پیش روی ما قرار می‌گیرد این است که آیا اشتغال در همه‌ی بخش‌های اقتصادی با افزایش واردات، کاهش پیدا می‌کند؟ سوال دیگری که در اینجا قابل بیان است، تأثیر واردات واسطه‌ای بر اشتغال‌زایی و ضرایب فزاینده تولید می‌باشد. به‌طور کل باید بررسی گردد باتوجه به این‌که در طی سال‌های ۸۵ تا ۹۰، اقتصاد فقط سالیانه ۱۴ هزار نفر شغل ایجاد کرده است، کدام بخش‌ها توان اشتغال‌زایی کمتری داشته‌اند و میزان واردات واسطه‌ای در این بخش‌ها به چه صورت بوده است که با افزایش واردات، اشتغال کمتری ایجاد شده است.

با نگاه به جایگاه واردات در نظام‌های حسابداری کلان و بخشی مشاهده می‌کنیم که نادیده گرفتن موارد فوق ابهاماتی را در سنجش آثار و تبعات الگوسازی واردات در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌کند. واردات با علامت منفی در نظام حسابداری ملی منظور می‌گردد. بر طبق سیستم حساب‌های ملی (SNA)،

آنچه در تراز ملی تحت عنوان واردات (M) با علامت منفی آورده می‌شود، جمع سه قلم وارداتی که در درون مخارج مصرف‌کننده (C)، خریدهای تجهیزات (I) و خریدهای دولت (G) نهان گشته است. باتوجه به اینکه در سطح کلان هدف محاسبه تولید ملی است، اشاره‌ای به میزان سهم واردات نهایی از مخارج مصرف‌کننده و دولت و سهم واردات سرمایه از خرید تجهیزات نمی‌شود. از طرفی این نظام استاندارد مبنای حساب‌های ملی اکثر کشورها قرار دارد لیکن هر کشور متناسب با شرایط اقتصادی-اجتماعی خاص خود در آن تغییراتی را ایجاد کرده و بکار می‌برد (طیبیان، ۱۳۸۰) تحت این وضعیت برداشت‌ها و تفکرات متفاوتی توسط پژوهشگران نسبت به نقش و اهمیت واردات مطرح گردیده است که عبارت‌اند از: یک- فقط به‌منظور سازگاری و هماهنگی محاسبه GNP به روش هزینه و درآمد (CHENERY AND CLARK). پذیرش این منطق یعنی این که واردات شامل واردات کالاها و خدمات است و نوع (واسطه‌ای و سرمایه‌ای و مصرفی) و ماهیت آن (رقابتی و غیررقابتی) مشخص نیست. به‌علاوه مشخص نمی‌شود که میزان واردات موجود در سایر اجزای تشکیل‌دهنده تولید (مصرف خانوارها، دولت یا سرمایه‌گذاری و یا صادرات) چقدر است. دو- سازگاری و هماهنگی همراه با تردیدهای فوق یک وجه مسئله را توضیح می‌دهد وجه دیگر قانع‌کننده‌تر و نزدیک‌تر به واقعیت می‌باشد و وارداتی که با اجزای تقاضای نهایی در حساب‌های ملی و با بردارهای تقاضای نهایی و مبادلات واسطه‌ای بین بخشی در نظام حسابداری بخشی ادغام‌شده و میزان آن هم به علت فقدان آمار و اطلاعات مشخص نیست؛ بنابراین منظور کردن واردات با علامت منفی در نظام حسابداری کلان و نظام حسابداری بخشی به معنای این است که به طور تلویحی فرض کنیم میزانی از واردات با تولید داخلی ادغام شده است (Dietzenbacher, ۲۰۰۵). اهمیت این موضوعات در نظام حسابداری بخشی و به تبع آن در الگوهای داده ستانده بیشتر از الگوهای کلان است. به کارگیری نظام حسابداری بخشی و الگوهای مرتبط با آن نه فقط می‌تواند این نوع تردیدها روا برطرف نماید، بلکه همچنین بر مبنای فروض مشخص و روش‌های متداول از طریق تفکیک واردات واسطه‌ای، واردات سرمایه‌ای و واردات مصرفی در سطح بخش‌های مختلف، امکان رفع نارسایی‌های مطرح‌شده را نیز فراهم می‌آورد. در اکثر جداول داده-ستانده موجود دنیا و به صورت یک بردار سطری و یا ستونی در جدول منظور می‌گردد. ماهیت و نوع آن هم مشخص نیست؛ اما تفکیک واردات و طبقه‌بندی آن به واردات واسطه‌ای، واردات سرمایه‌ای و واردات نهایی بدون توجه به ماهیت (رقابتی و غیررقابتی) روش‌های تفکیک و فروض حاکم بر آن‌ها امکان‌پذیر نیست. در این رابطه مشاهده می‌شود که در مقایسه با صادرات، نحوه منظور کردن واردات در نظم حسابداری بخشی و همچنین تفکیک آن‌ها دارای پیچیدگی‌های بیشتری است. در این راستا آمارهای مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران در مورد ارزش واردات صنعتی ایران در دوره سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که بیش از ۸۰ درصد کالاها را واردات واسطه‌ای و سرمایه‌ای تشکیل می‌دهند و کمتر از ۲۰ درصد را کالاهای مصرفی. نادیده گرفتن ابعاد فوق موجب می‌شود که نه فقط انواع ضرایب فزاینده (تولید، اشتغال، واردات و...) بخش‌های مختلف اقتصادی

نسبت به وضعیت بدون واردات به‌طور مصنوعی بیش‌ازحد برآورد گردد بلکه همچنین ماهیت بخش عرضه‌کننده (داخلی یا خارجی) در سنجش اهمیت بخش‌ها مسکوت باقی می‌ماند.

از طرفی دیگر، یکی از مهم‌ترین مباحث در کشورهای درحال توسعه، توسعه‌یافته و یا جوامع بشری جهان امروز مسئله مبادرت ورزیدن به کاری مفید و سازنده برای افراد آن جامعه است. شغل مرتبط با توانایی‌ها و استعدادهای ذاتی هر فرد امری است که هر شخص لزوماً با آن در زندگی روزمره‌اش مواجه خواهد شد؛ اما مشکل زمانی به وجود می‌آید که فرد شغل دلخواه خود را پیدا نکند و به او لفظ بیکار تعلق گیرد. بیکاری یکی از معضلات کشورهای توسعه‌نیافته از جمله ایران می‌باشد. بدون شک در همه کشورها مسئله اشتغال از مهم‌ترین اهداف برنامه‌ریزی‌های توسعه به شمار می‌رود بطوریکه می‌توان گفت هیچ برنامه‌ای بدون توجه به مسئله اشتغال نمی‌تواند نتیجه مطمئنی را به همراه داشته باشد. اصولاً ایجاد اشتغال و حل مسئله بیکاری بهترین پشتوانه برای اجرا و پیشبرد دیگر اهداف برنامه‌ریزی‌ها به حساب می‌آید و معمولاً دولت‌ها و نظام‌هایی در برنامه‌های خود موفق‌تر خواهند بود که بتوانند مسئله اشتغال را به‌خوبی حل‌وفصل کنند چراکه افراد بدون داشتن شغل و درآمد فرصتی برای پرداختن به دیگر مسائل نخواهند داشت. امروزه با پیشرفت علم و فناوری و تغییرات جمعیتی از جمله افزایش جمعیت تحصیل‌کرده، مسئله اشتغال به یک مسئله کاملاً تخصصی تبدیل‌شده و نظام‌های سیاسی و اقتصادی را با چالش‌های جدید و جدی روبرو ساخته است. بطوریکه در اکثر کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران این مسئله به‌صورت یک معضل بزرگ و اساسی درآمده است. عوامل متعددی روی مسئله اشتغال «تأثیرگذار بوده و یا از آن تأثیر می‌پذیرند. داشتن فرصت‌های شغلی مناسب نیازمند اقتصادی پویا و کارآمد، زیرساخت‌های مناسب، سیستم آموزشی کارآمد، اشاعه فرهنگ کار و همچنین سیاست‌های دولت در مورد صادرات و واردات کشور و... می‌باشد. ضمن آنکه نمی‌توان از عواملی همچون مسائل بین‌المللی، جریان‌های سیاسی، اعتقادات و مسائل فرهنگی بر روی آن چشم‌پوشی نمود همچنین نمی‌توان مسئله اشتغال را تنها به دولت محصور و محدود نمود بلکه حل معضل بیکاری نیازمند عزم ملی در ابعاد مختلف می‌باشد. مسئله اشتغال یکی از مسائل مهم در اقتصاد کلان کشور است. از طرفی اشتغال‌زایی بخش‌های تولیدی اقتصاد نیز نقش مهمی در ایجاد رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی کشورها دارد. لذا با توجه به مبحث اشتغال‌زایی، آن‌هم در سطح بخش‌های تولیدی اقتصاد می‌تواند راهگشای سیاستگذاران جهت اتخاذ رویکردهای مناسب به منظور دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی و همچنین تخصیص بهینه منابع باشد. در این پژوهش تلاشی صورت گرفته است تا با به کارگیری تکنیک داده-ستانده، اشتغال‌زایی بخش‌های تولیدی اقتصاد در سال‌های ۸۵ و ۹۰ مورد سنجش قرار گیرد. با توجه به ماهیت بومی بودن اشتغال، اشتغال‌زایی بعد از تفکیک واردات نیز مورد توجه قرار گرفته است. برای

دسترسی به این مهم ابتدا با استفاده از جدول داده ستانده سال‌های ۸۵ و ۹۰ ضرایب مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی در دو حالت با واردات و بدون واردات محاسبه شده‌اند.

از طرف دیگر به نقش واردات واسطه‌ای در ضرایب فزاینده تولید توجه می‌شود. با محاسبه ضرایب فزاینده تولید قبل و بعد از تفکیک واردات، نقش واردات واسطه‌ای به خوبی مشخص می‌گردد.

۱-۲. ضرورت و اهمیت موضوع

پرداختن به ماهیت واردات و تاثیرگذاری واردات واسطه‌ای بر شرایط اقتصادی کشور برای اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر صحیح و کارآمد امری ضروری است. از جمله مواردی که از سطح واردات تأثیر می‌پذیرد، عملکرد بخش‌های اقتصادی می‌باشد. با توجه به اهمیت عملکرد بخش‌های اقتصادی در زمینه ایجاد اشتغال و تولید باید مشخص گردد که در بین سال‌های ۸۵ تا ۹۰ سهم واردات واسطه‌ای چه تغییری کرده است؟ و چگونه باعث شده است اقتصاد فقط در بین این سال‌ها فقط ۷۰ هزار نفر شغل ایجاد کند؟ برای دستیابی به این مهم، باید اثرات واردات واسطه‌ای بر اشتغال‌زایی، اعم از اثرات مستقیم و غیرمستقیم اشتغال‌زایی مورد بررسی قرار گیرد. واردات واسطه‌ای علاوه بر تأثیر بر اشتغال، تأثیر بسزایی در تولید بخش‌های اقتصادی نیز دارد که می‌توان برای حل این مسئله که واردات واسطه‌ای چه تأثیری روی تولید دارد، ضرایب فزاینده قبل و بعد از تفکیک واردات را محاسبه نمود و نقش آن را مشخص نمود. در این حال چون واردات معمولاً در ادبیات توسعه به عنوان عاملی که تأثیر بر تولید و اشتغال دارد مورد توجه قرار داشته است. در این تحقیق سعی می‌شود تأثیر واردات واسطه‌ای بر اشتغال و ضرایب فزاینده تولید به تفکیک بخش‌های مختلف اقتصادی ایران مورد بررسی قرار گیرد و همچنین سعی می‌شود، بیان گردد چه بخش‌هایی در سال ۹۰ نسبت به سال ۸۵ کمتر توانسته‌اند اشتغال تولید کنند که باعث شده است، در این سال‌ها اقتصاد کمترین تولید اشتغال را داشته باشد؟

۱-۳. سوال تحقیق

تأثیر واردات واسطه‌ای بر رشد تولید و اشتغال بخش‌های مختلف اقتصاد ایران چگونه است؟

۱-۴. فرضیه‌های تحقیق

واردات واسطه‌ای بر رشد تولید و اشتغال بخش‌های مختلف اقتصاد ایران، اثر مثبت دارد.

۱-۵. اهداف تحقیق

در این پژوهش نوع واردات به تفکیک نهایی، سرمایه‌ای و واسطه‌ای در حساب‌های ملی و جدول داده ستانده برجسته خواهد شد و واردات در جدول داده ستانده ۸۵ و ۹۰ به گونه‌ای تفکیک می‌شود که ماتریس واردات واسطه‌ای از ماتریس مبادلات واسطه‌ای بین بخشی و بردارهای واردات مصرفی و سرمایه‌ای از بردارهای

مصرف، مخارج دولت و تشکیل سرمایه جدا شود. همچنین در این پژوهش، هدف تحقیق نشان دادن تأثیر واردات واسطه‌ای بر تولید و اشتغال بخش‌های مختلف اقتصاد ایران می‌باشد تا مشخص شود چه تأثیر بر توان اشتغال‌زایی و ضرایب فزاینده تولید بخش‌های مختلف اقتصادی ایران داشته است.

۱-۶. روش‌شناسی

الف- نوع روش تحقیق:

توصیفی و تحلیلی می‌باشد.

ب- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها:

در این پژوهش جهت مرور ادبیات موضوع و تدوین اطلاعات مورد نیاز از روش تحقیق کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده می‌شود.

ج- جامعه آماری:

در این پژوهش از آمار و اطلاعات اشتغال در سطح بخش‌های، سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران و جدول داده-ستاده به هنگام شده سال‌های ۸۵ و ۹۰ مرکز پژوهش‌های مجلس ایران استفاده می‌شود.

۱-۷. تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح

واردات: عبارت است از خرید، معامله تهاتری و یا اهدای کالا و خدمات یک کشور از کشورهای دیگر پس از انجام تشریفات گمرکی و رعایت سایر مقررات.

جداول داده-ستاده متعارف: تشریح و تبیین کمی ویژگی‌های ساختاری اجزاء تشکیل‌دهنده یک سیستم اقتصادی، به تفصیلی‌ترین صورت ممکن می‌باشد که ماتریس مبادلات واسطه‌ای بین‌بخشی آن، شامل واردات واسطه‌ای می‌باشد. هم داخلی و هم خارجی در ساختار اجزا در نظر گرفته شده است.

جداول داده-ستاده داخلی: همان جدول داده-ستاده متعارف می‌باشد با این تفاوت که نقش واردات در نظر گرفته می‌شود و واردات واسطه‌ای از ماتریس مبادلات واسطه‌ای بین‌بخشی جدا می‌شود و ماتریس مبادلات واسطه‌ای بین‌بخشی داخلی مشخص می‌گردد.

واردات رقابتی: واردات محصولاتی که توسط تولیدکنندگان مقیم نیز تولید می‌شوند و بنابراین هم از طریق تولید داخلی و هم از طریق واردات تامین می‌شوند و یعنی جایگزینی کامل با تولیدات داخلی دارند.

واردات غیر رقابتی: وارداتی هستند که تولیدکنندگان داخلی در آینده نزدیک شانس تولید آن را ندارند و جایگزین با تولید داخلی نیستند.

ضرایب مستقیم اشتغال بخش‌های اقتصادی: بیان می‌کند برای تولید (به فرض مثال) یک میلیارد ریال برای یک بخش خاص، نیاز مستقیم به نفر شغل چه میزان است.

ضرایب غیرمستقیم اشتغال بخش‌های اقتصادی: بیان می‌کند برای تولید یک میلیارد ریال برای یک بخش خاص، نیاز غیرمستقیم به چه تعداد واحد اشتغال در دیگر بخش‌های اقتصادی می‌باشد.

واردات سرمایه‌ای: به آن دسته از واردات اطلاق می‌شود که مستقیماً برای تولید کالاها یا خدمات بکار گرفته می‌شوند.

واردات واسطه‌ای: کالایی که از آن به منظور تولید کالای دیگر استفاده می‌شود، برای مثال استفاده از ورقه فولادی برای تولید بدنه خودرو. به کالاهای واسطه‌ای، کالاهای تولیدکننده نیز می‌گویند.

واردات مصرفی: وارداتی که در فرایند تولید قرار نمی‌گیرند و به صورت مستقیم توسط خانوار، دولت مصرف می‌شود.

۸-۱. مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق

با توجه به اینکه در این پژوهش از سرشماری نفوس و مسکن سال ۸۵ و ۹۰ استفاده می‌شود و بالأخص اشتغال مربوط به بخش‌های اقتصادی، دقت یافته‌ها تا حدی تقلیل می‌یابد.

فصل دوم

ادبیات و پیشینه پژوهش

۲-۱. مقدمه

با توجه به مسئله، اهداف و سوالات فصل پیشین، در این فصل به بررسی اجمالی پیشینه تحقیق در خارج و داخل پرداخته می‌شود. هدف اصلی از بررسی پیشینه تحقیق این است که نشان دهیم تا چه حد نقش و اهمیت واردات واسطه‌ای در افزایش تولید و به تبع آن افزایش اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. برای این منظور مطالب فصل حاضر در دو بخش کلی زیر سازمان‌دهی می‌گردند. بررسی اجمالی پژوهش‌های انجام‌گرفته در خارج در بخش اول ارائه می‌شوند. این بخش حاوی دو قسمت است: در بخش اول پژوهش‌هایی مورد استفاده قرار می‌گیرند که جداول متعارف و بدون تفکیک واردات را مبنای سنجش افزایش تولید و توان اشتغال‌زایی قرار داده‌اند. فرض اصلی در این نوع تحلیل‌ها این است که کلیه مبادلات واسطه‌ای منشأ بومی دارند. در قسمت دوم پژوهش‌های مبتنی بر جدول داده-ستانده بومی و افزایش تولید و اشتغال مورد بررسی قرار می‌گیرند. بخش دوم فصل حاضر بررسی پژوهش‌های انجام‌گرفته در داخل است. مطالب این بخش، مانند بخش خارجی از دو قسمت تشکیل می‌شود.

۲-۲. مروری بر پژوهش‌های خارجی

مطابق طبقه‌بندی ارائه شده در بخش مقدمه، در اینجا مطالعات خارجی به دو دسته تفکیک می‌گردند. نخست آثاری که بدون توجه به نقش واردات به محاسبه توان اشتغال‌زایی و ضرایب فزاینده تولید و کار بست آن‌ها در موارد مختلف از جمله تعیین بخش‌های کلیدی و تبیین ساختار تولید مبادرت ورزیده‌اند. و گروه دوم مطالعاتی هستند که به نقش واردات در محاسبه توان اشتغال‌زایی و ضرایب فزاینده تولید و شیوه‌های اجرایی کردن تفکیک واردات در جداول داده-ستانده اشاره داشته است و از جداول داخلی برای محاسبات مربوطه بهره‌جسته‌اند. در گروه نخست مطالعاتی از این دست قرار می‌گیرند:

نخستین تلاش‌ها برای ارزیابی کمی پیوندهای پسین و پیشین از سوی چنری^۱ و واتانابه^۲ (۱۹۵۸) صورت گرفته است. آن‌ها مجموع ستونی و سطری ماتریس ضرایب فنی را برای اندازه‌گیری روابط پسین و پیشین به کار بستند. روشی که ایشان به کار بستند تنها پیوندهای پسین و پیشین مستقیم افزایشی در تولید، یک صنعت را در نظر گرفته و اثرهای مستقیم را نادیده می‌گیرد.

وینیدا^۳ (۱۹۸۸) در مطالعه خود با استفاده از جدول داده-ستانده کشور فیلیپین مربوط به سال‌های ۱۹۸۳، ۱۹۷۹، ۱۹۷۴ و ۱۹۸۸ نشان می‌دهد، تولید نیشکر بیشترین اشتغال را در اقتصاد ایجاد کرده است.

^۱. Chenery

^۲. watanabe

^۳. Venida

ادموندسون و اسچلاتر^۴ (۱۹۹۸) با استفاده از جدول داده-ستانده آمریکا مربوط به سال ۱۹۹۶ بیان داشتند: هم از حیث اشتغال و هم از حیث درآمد، بخش‌های پرواربندی حیوانات، محصولات زراعی خوراکی و محصولات گلخانه‌ای و قلمستان به ترتیب بیشترین سهم را در سیستم غذایی و الیافی دارا می‌باشند.

کادرسو^۵ و همکاران (۲۰۰۷) با استفاده از جدول داده-ستانده اثر استفاده از منابع خارجی (به‌ویژه کشورهای اروپای شرقی و مرکزی) بر سطح اشتغال در اسپانیای را مورد تحقیق قرار دادند. برای این منظور از جدول داده-ستانده مربوط به صنایع تولیدی سال ۹۲ استفاده شده است. نتایج نشان دادند که تاثیر استفاده از منابع خارجی با توجه به مشخصات بخش‌های اقتصادی و همچنین کشور مبدا متفاوت است و تاثیر آن برای صنایع یا بخش‌های اقتصادی با تکنولوژی بالا و متوسط و زمانی که منابع از کشورهای اروپای شرقی و مرکزی می‌آیند، معنادار و منفی است. در حالی که برای بخش‌های با تکنولوژی پایین و دیگر کشورها معنادار نمی‌باشد.

گروه دوم که بیشتر مورد تاکید این پایان‌نامه می‌باشد، پژوهش‌هایی از این دست جای می‌گیرند:

راسموسن (۱۹۵۶) به کمک جدولی با مبادلات داخلی برای کشور نروژ از روش مجموع‌یابی‌های ستونی معکوس ماتریس لئونتیف برای اندازه‌گیری پیوندها استفاده نموده است. این مطالعه از آن گروه مطالعاتی می‌باشد که به نقش واردات در سنجش اهمیت بخش‌ها اشاره داشته و یا از جدول داخلی برای محاسبات مربوط به پیوندها بهره برده است.

ویدیا پیتتر^۶ (۲۰۰۰) در بخشی از مقاله خود با "عنوان تغییرات شدت واردات در اقتصاد هند" به توضیح روش‌های برآورد ماتریس واردات می‌پردازد. ماتریس واردات توزیع بین بخشی واردات را به ما می‌دهد. در ارتباط با رفتار واردات در جدول داده-ستانده باید ابتدا بدانیم که واردات رقابتی است یا غیررقابتی. واردات رقابتی به عنوان واردات کالاهایی تعریف می‌شود که عینا یا با شباهت بسیار توسط صنایع داخلی تولید می‌شوند. در حالی که واردات غیررقابتی مربوط به کالاهایی است که به هیچ وجه توسط صنایع داخلی تولید نمی‌شوند و همچنین باید بدانیم که واردات برون‌زا است یا درون‌زا؟ برای اقتصاد هند با توجه به تنوع آب‌وهوایی و موقعیت جغرافیایی واردات به صورت رقابتی و برون‌زا در نظر گرفته می‌شود. پس از این مراحل برای به‌دست آوردن ماتریس واردات نیاز داریم بدانیم که تخصیص واردات بین مصارف واسطه‌ای بین

^۴. Edmondson and Schluter

^۵. Cadarso

^۶. vidya piter

صنعتی و تقاضای نهایی به چه صورتی است؛ یعنی نیاز داریم بدانیم واردات در نهایت کجا مصرف می‌شود؟ در اینجا ما علاوه بر فروض ذکر شده، فرض می‌کنیم که مقصد نهایی واردات مشابه استفاده از عرضه داخلی است. این فرض علی‌رغم غیرواقعی بودن از بعد تحلیلی مزایای مشخصی دارد. تشخیص این مسئله که واردات بخش *i* کاملاً به بخش *k* یا *j* برود یا به سمت تقاضای نهایی امری تصادفی است؛ بنابراین ساختن ماتریس واردات با این اطلاعات به ماهیتی قراردادی محدود می‌شود. این نوع ماتریس واردات که بر مبنای ساختار مقصد نهایی واردات ساخته می‌شود، به‌وسیله Punchamukchi برای ۱۹۶۲ (p.۴۶۶، ۱۹۶۷) و برای ۱۹۶۸ (p.۸۷، ۱۹۷۸) صورت پذیرفته است.

در سال ۲۰۰۰ در ژاپن طرحی پژوهشی به همکاری نهاد هماهنگی و مدیریت، نهاد برنامه‌ریزی اقتصادی و وزارتخانه‌های بازرگانی، آموزش، بهداشت و سلامت، کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری، تجارت خارجی و صنعت، حمل‌ونقل، پست و ارتباطات، کار و ساختمان تدوین گردید که توضیحاتی را پیرامون جدول داده-ستانده در برمی‌گرفت. در فصل دوم این طرح چگونگی رسیدن به تقاضای واسطه‌ای داخلی در جداول داده-ستانده شرح داده شده است.

ولدخانی^۷ (۲۰۰۲) در تحقیقی به بررسی اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصاد استرالیا پرداخته است. وی از دو روش کشش داده-ستانده و استخراج فرضیه‌ای استفاده کرده و نتیجه می‌گیرد که در روش کشش، دو بخش صنایع دستی و خدمات بازرگانی بیشترین اشتغال‌زایی را داشته‌اند و در روش استخراج فرضیه‌ای بخش‌های زراعت و شکار و صنایع ماشینی و تجهیزات آن کلیدی محسوب شده‌اند. در ضمن در محاسبه هزینه فرصت ایجاد یک شغل تمام‌وقت بر حسب تقاضای نهایی بخش‌های خدمات آموزش و بهداشت پیشرو بوده‌اند.

ولدخانی (۲۰۰۵) در تحقیقی به بررسی صنایع سه کشور استرالیا، ژاپن و آمریکا پرداخته است که بیشترین اشتغال را ایجاد می‌کنند. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که صنایعی که بیشترین و کمترین اشتغال را در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ ایجاد می‌کنند، همانند سال (۱۹۹۷) است. ضمن اینکه چهار بخش محصولات غذایی و تنباکو، محصولات شیمیایی و نفت، زغال‌سنگ، محصولات لاستیکی، فلزات اساسی بیشترین اشتغال‌زایی را در بین ۳ کشور ایجاد کرده‌اند.

ریس و روآ^۸ (۲۰۰۶) اشاره می‌کنند که پیوندهای بین بخشی در تحلیل داده-ستانده حاوی اطلاعات مقدماتی هستند. این در حالی است که برای برخی برآوردها، تفاوت میان نهاده‌های تولید شده داخلی و نهاده‌های وارداتی که در تحلیل‌های تجربی نادیده گرفته می‌شود، بسیار جدی است. محاسبه پیوندهای

^۷. Abbas Valadkhani

^۸. Reis and Rua

داخلی از طریق تفکیک ماتریس مبادلات واسطه بین بخشی به مبادلات با منشا داخلی و خارجی ضمن اینکه معیار بهتری از هر دوی پیوندهای پسین و پیشین ارائه می‌کند، امکان بررسی اهمیت تأثیر تجارت بین‌المللی در فرآیند تولید داخلی را نیز به ما می‌دهد. تمامی محاسبات این مقاله که برای کشور پرتقال و بر مبنای جداول سال‌های ۱۹۹۹، ۱۹۹۵، ۱۹۹۲، ۱۹۸۶، ۱۹۸۰ و ۲۰۰۰ قرار داشته است، بر اساس تفکیک ماتریس ضرایب مستقیم ستانده و داده‌ی داخلی از ضرایب مستقیم ستانده و داده‌ی وارداتی صورت پذیرفته است.

کولر و لاپچیک^۹ (۲۰۰۷) با استفاده از جدول داده-ستانده (۲۰۰۲) کشور اتریش به این نتیجه رسیده‌اند که تولیدات در زیربخش‌های کشاورزی از لحاظ ایجاد اشتغال و ارزش افزوده بر بخش جنگل برتری دارد.

چارلز جونز^{۱۰} (۲۰۰۷) از دانشگاه استنفورد با بیان روشی جدید ضمن تأکید بر اهمیت کالاهای واسطه‌ای با استفاده از اطلاعات مربوط به جدول داده-ستانده‌ی اقتصاد ایالت متحده، نشان داده است که وجود کالاهای واسطه ضریب فزاینده اقتصاد نسبت به ضریب فزاینده استاندارد (زمانی که عوامل تولید تنها دو عامل نیروی کار و سرمایه است) را می‌افزاید. برای محاسبه ضریب فزاینده افزون بر کالاهای نهایی به کالاهای واسطه‌ای نیز توجه می‌کند.

ترین، هوا و گیانگ^{۱۱} (۲۰۰۸) با بسط ضرایب فزاینده‌ی کینزین، لئونتیف و میازاوا به دنبال تجزیه و تحلیل عواملی هستند که کل تقاضای واردات را روی متغیرهای مصرف واسطه‌ای داخلی، مصرف نهایی داخلی، سرمایه‌گذاری داخلی و صادرات توزیع می‌کنند. در یک اقتصاد باز، $Y+M=C+I+E$ بخش خارجی با بخش داخلی در جریان دایره‌وار ترکیب می‌شود. در این معامله Y و M هر دو تولیدات واسطه‌ای را نیز در برمی‌گیرند. در سمت دیگر، ماتریس ضرایب فزاینده لئونتیف کاملاً به تحلیل‌های تولیدات واسطه‌ای در جریان دایره‌وار اختصاص یافته است. سیستم لئونتیف می‌تواند به بخش خانوارها به عنوان صنعتی نگاه کند که ستانده آن درآمد کارگران و نهاده آن تولیدات مصرف شده است. در این مقاله تلاش شده است تقاضای واردات بین دو مدل کینزین‌ها و لئونتیف به کمک جداول داده-ستانده ویتنام در سری زمانی ۱۹۸۹-۱۹۹۶-۲۰۰۰-۲۰۰۵ برآورد شود. برای این منظور از جدول داده-ستانده‌ای که واردات آن از نوع رقابتی بوده استفاده شده است.

^۹. Wolfgang Koller, Mikulas Luptacik

^{۱۰} Charles Jones

^{۱۱}. Trinh, Hoa and Giang